

ունինք լեզուսաց բառ մ'ալ, որ իմ այս ստուգարանութիւնս կը հաստատէ. ոսկերի բառ է, ինչ-ով (պաղելով) պատրաստուած եռացեալ ըտր մ'է, որուն մէջ կը խօթեն արծաթեղէն եւ ալ մետաղեայ զարդերը՝ սպիտակացնելու համար:

* * *

ՏԲ. Ս. Գարբիելեան, ՀԱ. 1908, 345ր քմահաճ մեկնութիւն մը ունէր. Հոն է նորա, որուն է փորձն ասացուած-առածը նախ ուղղագրած էր «հարան ի հորուն, աղան ի փորուն», եւ անկէ վերջ քաջքշուկ մեկնութիւններ մը ստուած էր. հացն-ը հարան ըրած, ի հորուն-ը հոր, ըջհոր ըրած եւ հարը ըջհորէն վեր հանած էր:

Մինչդեռ պարզապէս սա՛ ըսել է. — հորը հացն է, վաստակն է որ կրնայ աղբիցնել զաւակը, ընտանիքը, եւ օտարն եկած պարէնը անբաւական կ'ըլլայ. եւ թէ օտարն որդեգրուած սղայ մը՝ վերջապէս մարդու մը է ու (ի փորուն) աղին պէս չ'ըլլար. Թուրքերէն ասոր համապատասխանը կայ, որ ասոր իմաստը կը լուսարանէ. Էկլադ օմ-փոռ, այլն զոմ-փոռ: Ի նորա, է փորն գաւառականներուն յատուկ բացառականներն են, ընդհանրապէս առանձնորու, ասացուածներու յատուկ. օրինակ՝ Կէփէ ի Զոլուն, Դանալ ի Դորուն կամ ի փորուն. այսինքն՝ նաեւ ի Ժովէն, մանուկն ի մօրէն (ի յարգանքէն). կը նշանակէ՝ «Աստուած Ժովէն վրայ եղողները եւ երկունքի մէջ եղող մարդերը ազատէ, անոնց օգնութեան հասնի». Ճգնածամային պարագայի մը առթիւ կը գործածուի:

Կ. ԳԱՐԲԻԵԼԵԱՆ

Գ Լ Ե Խ Ե Ն

ԻՐԵՆԷԱՍԻ «ՅԱՅԵԼԸ ԼՅՅԻՆԵՐԷՆ» ԹՈՐԳՄԱՆՈՒԹԷ Է

Առաջին անգամ երբ Մեծ. Հ. Յ. Ազգերեան իւր կրկին յառաջանալով (ԲՁՄ. 1909, էջ 59—66, 145—160) հրապարակ եկաւ ապացոյցանելու թէ այսօր մեր ձեռքը գտնուած հայերէն Ազգածանգըսը, Փ. Բուզանդը, Ղ. Փարպեցւոյ թուղթն առ վահան եւ վերջապէս Իրենէոսի Յոյոյը թարգմանուած են լատիներէնէ, չգիտեմ ինչ տպագրութիւն զգացին ընթերցողք, բայց այն գիտեմ որ անանպէս զարմացոյ միայն՝ համարելով փորձն յանգրութիւն:

Չարմանք, խռովութիւնն քնական էր որ զգացուէր երեսութի մը առջեւ, որ նորաստեղծ, նորալուր էր բողբոջին, եւ իւր ձեռքն մէջ անկուսան: Սակայն լուռ խոսքի: Ապա տեսայ որ իմ տպագրութիւնս զգացած են ժամանակին նաեւ այլք. եւ ահա «Վանատուր», ստորագրութեամբ յարգելի քնասուէր մը կու գայ նոյն թերթին մէջ (ԲՁՄ. 1909, էջ 248—254) իւր խռովութիւնը յայտնել շնանալով հերքել ընծայուած «ապացոյցներու» շարքը: Աւթիւ քննութեան Իրենէոսի գրութեանց (ՀԱՆՍ. ԱՄՍ. 1910, էջ 200—208) նաեւ եւ պատեհութիւնն ունեցայ քանի մը խօսք գրել այս մասին՝ որչափ խնդիրը կը շօշափէր Իրենէոսի «Յոյոյը»:

Այն անգ ծրագիրս չէր ներքէ ինձի մանրամասնօրէն տարածուիլ Մեծ. Հօր ամեն «ապացոյցներու» վրայ, դրոնք կը կարկառու յիշուէ շորս գրութիւններէ. բաւականացած էի Իրենէոսով միայն, այն համոզմամբ որ միայն մասին «ապացոյցներն» «ոյո՛» հրատարակէ ետքը՝ նաեւ միւսներու յարգն գնահատել գծաւարի պիտի չըլլայ:

Սակայն թէ «Վանատուր» եւ թէ իմ նկատուածութիւնը բաւական չեն եղած Մեծ. Հօր պատրաստէր փարատելու: Հ. Ազգերեան ԲԱԶՄԱՎԱՅԻ անցնելու տարւոյ վերջին թուին մէջ կրկին կու գայ պնդել իւր հաստատութեան վրայ, չհաւանելով մասնացոյց զոյած գծաւարութեանց, Ցաւով կը նկատենք որ Մեծ. Հօր անտուրանքն այնպէս խանգարուած է ամենապոյնա երեսութի մը հանդէպ:

Պիտի չփորձուիմ գարնեալ Ազգածանգըսի, Փաւստոսի եւ մանաւանդ Ղ. Փարպեցւոյ հայերէն սկզբնագիր թղթին վրայ խօսիլ «Յոյոյը» պիտի ընեմ գարնեալ ինձի առարկայ եւ պիտի շօշափեմ միայն այնպիսի խնդիրներ, որոնք ուրիշ կողմանէ ալ օգտակար կրնան նկատուիլ: Այս մասին ինչ ինչ փութաց արդէն ԲԱԶՄԱՎԱՅԻ (1911, էջ 40—43) ուշադիր ընել է. Ազգերեանի:

Հաւան ենք Մեծ. Հ. Ազգերեանի յայնմ թէ լատիներէնի եւ յունարէնի մէջ շարադասութեան նոյնութիւնը շատ յաճախ զգալի է. եւ կարելի է երեքագրել երկու լեզուներու հեռեքն ալ հաստատապէս հան, ուր գծաւորն է որոշել միայն կամ միւսին կշռել ծանրութիւնը: Բայց թէ այս կանոնը կարելի է մտնցնել նաեւ Իրենէոսի «Յոյոյը»-ին, ուր այնպէս ակներես խնդրուած են միայն յունարէնով մեկնուելի երկուցիցներն, այն չենք կրնար բնորոշել: Պիտի փափաքէիք միայն, որ Մեծ. Յօգուածագիրը կրնայի այն աշխատութիւնն, որով յերեւան հասած է լատիներէնի հեռեքն Իրենէոսի լատին, փորձէր յունարէնի նշմարները փնտռել եւ ապա կշռել արդեանց ծանրութիւնը: Վասն զի ի ցոյց գրուած օրինակներն իրենց մէջ շատ անբաւական են խնդրոյն լուծման համար. գտնէ ցոյցով արուած օրինակները կամ անձնական երեքագրութեան վրայ սեցած են եւ կամ երկու կողման համար ալ նպատակաւ կրնան նկատուիլ՝ իրենցներու համաձայնութեանց նմանութեան պատճառաւ, մինչդեռ կարեւոր էին այն-

յոսն զորքն (էջ 138) եւ համեմատութեան
գրած յունարէն սկզբագրին (պահուած Յովհ.
Դամասկոսացի լուսն) եւ լատիներէն նիւ միջ թարգ-
մանութեան (Harvey, II. 242) հետ. եթէ հայն
համեմայն է լատիներէնի, այն տանն սկզբագրերը
եղած է լատ. թարգմանութիւն, եթէ համեմայն
է, գործ է մտածել լատիներէն երկրորդ թարգ-
մանութիւն մը:

Ἰνώτω ὅτι τῷ μὲν Θεῷ αἰεὶ
Գիտացեղ զի Աստուծոյ եւ միշտ
Sciat, quoniam Deus quidem cum semper

κατὰ τὰ αὐτὰ ὄντι, καὶ ἀγεννήτην ὑπάρχοντι
լատ նման էութեան եւ անծնին եղելու մե,
sit i'om, et innatus,

ὡς πρὸς ἐαυτὸν πάντα θυνατά
իրու առ ինքն ամենայն ինչ կարողութիւն է,
quoniam ad ipsum est, omnia possibilia ei.

τί ἂν γεγονότα, καθὼ μετέπειτα
իսկ եղեալքս քստ որում յետ այսորիկ
Quae autem facta sunt ab eo, secundum quod postea

γενέσεως ἀρχὴν ἰδίαν ἔσχε,
ծննդեան լինելութիւն սկիզբին առանձին ընկալան,
facturae initium habuerunt,

καὶ τούτο καὶ ὑστερεῖσθαι
լատ այսորիկ պակաս գլխ եւ նուազ պարտ եւ
secundum hoc et minora esse oportuit

ἵεὶ αὐτὰ τοῦ πεποιητότος, οὗ γὰρ ἦδύ-
պ ժամ եր նոցա քան զԱստուծոյ, քանի որ
eo qui se fecerit: nec enim

να[ν]το ἀγεννητα εἶναι τὰ νεωστί γε-
կարեր անեղ գալ նորագ
poterant infecta esse, quae nuper

γεννημένα.
եղեալքս.
facta sunt.

Դիտողութիւն եւ համեմատութիւն կը թա-
ղու՞մ ընկերցողին. այս միայն կը բազմայի ուշա-
գրութեան յանձնել որ հայրն «ու կարէ...
եղեալքն, գրչադրի սխալ մը չէ, այլ արդիւնք
բառաւոր լատինականութեան յունարէնէ. յայն լեզուին
կանոնն է որ յիշուի լատին առնու եղիլ բայ. ըստ
այսմ ալ ըլլալու էր Իրենէնսի ձեռագրին մէջ.
Յովհ. Դամասկոսացի լուսն անիմանալի կերպով
եղած է բայն յագնակի — ἦδύνατο, զոր ուղղելու
է ἦδύνατο.

Եթէ չուզենք իսկ Յայրի սահմանէն դուրս
ելլել — որ խնդրոյս համար աննպաստակ է, կան
նաեւ հոն անթիւ հետքեր յունարէն բնագիրն

աղագսկող, սկսեալ առաջին տողին իսկ (զոր օր.
էջ 1 բառն ուղղորդութիւն ուրիշ բան չէ, բայց
եթէ բառական թարգմանութիւն մը. յունարէն
ἀ-σχηλότης, այսինքն, «չունել ժամ պարտող»,
[= σκολή], զբաղումն, կրնայի այս տեղ բառ.
առ բառ. յունարէնի յետ շրջել հայ թարգմա-
նութիւն, եթէ հարկ ըլլար. բան մը, զոր հայ
թարգմանութեան մշտնա հասկացողութեան հա-
մար անհրաժեշտ համարած էր:

Կը կրեմ խօսքերս կրննելոյ՞ դարձեալ թէ
մինչեւ ժՍՄ դար ինչպէս ամբողջ Արեւելքը, նոյն-
պէս Հայաստան չէր ենթարկուած տակաւին արեւ-
մտեան ազդեցութեան ներքեւ. այն աստիճան, որ
լատին գրականութեան պէտք ունենար: Մա-
նաւանդ թէ հակառակէն Արեւելքն էր գեւ լուս-
այն կենդանի, ուսկից կը խնայար հէր լուսաւորու-
թիւնը դէպ ի արեւմուտը: Ըլլայ դարկան, ըլլայ
գեղարուեստի տեսակետով. Հռոմէր փոխուեցաւ
միայն ժՍՄ դարէն ետքը: Հին հռոմէական պե-
տութիւնը թողուց թիւեւս Արեւելքի վրայ քա-
ղաքակրթական ազդեցութիւն մը, բայց այն դա-
րար առաւ ընդ հուպ, երբ Բիւզանդիոնը եղաւ
Հռոմէական մայրաքաղաքը, եւ արքունեաց լե-
զուն՝ յունարէնը: Հայ գաղթականութիւնն ալ
դէպ ի հռոմէական երկրները նոյն յոյն լեզուն
մանչցաւ իրեն երկրորդ հայրենեաց լեզուն. անով
կը խօսին գեւ այսօր Իսահակ հայկազնի եւ այլք
յիշատակարանը ի Ռաւեննա եւ այլք: Ունեցանք
յունահոստ հայ մատենագիր, բայց չէ տեսնուած
տակաւին լատինագիր հայ հեղինակ:

Հ. Ն. ԿԱՆՏԱՆ

ՄԱՅԵՆԱԻՍՈՍԱԿԱՆ

DARKO JENÖ — A Magyarokra vonatkozó nép-
nevek a Bizánczi iroknál, Budapest 1910, 8', 1—76.

(ԳԽՔ X 180.)

Հայ հասարակութեան թեւեւ գրեթէ
անմատչելի, այսու հանգրձ գրական ծառայու-
թիւն կը մատուցանէ մատենան, որուն տիպոյսն
է՝ «Բիւզանդիոնի մարտնչութիւնը» Հռոմէական-
դարձ պիւնտանիւնը, Հեղինակին ընտրած նիւ-
թին վրայ ամբողջական գաղափար մը տալու կը
ծառայէ եւ զ զետեղումն Համեմատական տակ-
տակ մը, որուն վրայ ներկայացուած կը գտնենք
«Բիւզանդացի մատենագրաց Հռոմէականաց
տուն վեց գագանունները» (Միչիրոյ, Միչնոյ,
Տոյրքոյ, Սաօնոյ, Նաօսոյ կամ Մեղէրդ եւ
Հաթարոյ-ձօքալոյ, դարձեալ բ. իւրաքանչիւր
անուն տակը ժամանակագրական կարգաւ այս
ազգանուններն յիշատակող մատենագիրները: